

УДК 633.1:338.432

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

О.Т.Грехова

Зернове господарство — ключова галузь сільського господарства, яка забезпечує потреби населення в рослинному білку, а тваринництво — в концентрованих кормах.

Наведемо ретроспективний аналіз виробництва зерна в Миколаївській області.

Таблиця 1

Динаміка виробництва зерна (всі категорії господарств)

Роки	Валовий збір в середньому, тис. т	Посівні площі в середньому, тис. га	Урожайність, ц/га
1966-1970	1752,7	809,8	21,5
1971-1975	2062,6	825,8	25
1976-1980	2096,3	885,4	23,6
1981-1985	1792,3	853,9	20,8
1986-1990	2383,3	794,8	30
1991-1995	1728,6	714,2	24,3
1996-2000	1234,14	614,44	18,38
у тому числі			
1996	893,7	684,9	15,5
1997	1899	821,3	23,7
1998	1069,3	223,6	17,6
1999	1387,4	714,4	20,4
2000	921,3	628	14,7
2001	2718,2	922,5	29,5

Джерело: статистичні звіти обласного статистичного управління

Таким чином, для зернового господарства характерне істотне коливання площ, урожайності та валових зборів. Так, посівні

площі за аналізуємий період мали тенденцію до скорочення. Найбільше скорочення посівних площ зернових відбулося у 1992 році (порівняно з 1991 роком — на 115,6 тис.га, або на 15,2%). У 2001 році було припинено зниження посівів зерна. Ці культури були висіяні на площі 922,5 тис.га, що на 294,5 тис.га (або 46,9%) більше порівняно з 2000 роком.

Кожного року частина посівних площ втрачається внаслідок загибелі та використання не за цільовим призначенням. У 2001 році втрати посівів зернових становили 25,8 тис.га, або 2,7% посівної площі (у 1990 році ці показники складали відповідно 12,5 тис.га та 1,6%). У зв'язку з цим у 2001 році було недодержано 76,1 тис.тон зерна.

У структурі посівних площ протягом 1990-2000 років спостерігалася тенденція зниження питомої ваги посівів продовольчих зернових. За цей період їх частка у загальній посівній площі зернових та зернобобових культур знизилась на 11,2 відсоткового пункту. За рахунок високих закупівельних цін, що склалися на продовольче зерно у 2001 році, його питома вага в усіх зернових збільшилась і становила 62,2% проти 53,3% у 2000 році.

Збільшення частки продовольчих зернових культур відбулося за рахунок розширення посівів пшениці, що зумовлено її значенням у продовольчому забезпеченні населення. Порівняно з 2000 роком посіви пшениці збільшились на 187,4 тис.га (або на 55,4%), а питома вага пшениці у загальних посівах зернових зростала з 47,1% у 2000 році до 55,5% у 2001 році.

Якщо розглядати структуру посівних площ за 1990 та 2001 роки, то побачимо, що питома вага пшениці, жита вівса та кукурудзи майже не змінюється; частка ячміню збільшилась за цей період на 10 відсоткових пунктів. Зернобобові у 2001 році займали 3,7 тис.га порівняно з 62,8 тис.га у 1990 році.

За даними Управління сільського господарства у 2002 році продовжується тенденція збільшення посівів: під зернові культури було відведено 986,5 тис.га, що на 64 тис.га (6,5%) більше, ніж у 2001 році.

Тепер звернемо увагу на другий чинник, який обумовлює коливання валового збору зернових,- урожайність. У 2001 році в області був зібраний високий врожай зернових культур- 2718, 2 тис.тон, майже в три рази більше, ніж у 2000 році та на 0,4%-ніж у 1990 році.

У розрізі зернових у 2001 році у порівнянні з 2000 роком зросло виробництво усіх культур, а найбільше — пшениці (в 3,4 разу), проса (в 3 рази), жита озимого та ячміню (відповідно в 2,9 та 2,8 рази).У порівнянні з 1990 роком валовий збір пшениці озимої та ярової скоротився на 9,2%, а ячменю — збільшився на 40,5%,жита — в 2,7 рази.

Таблиця 2

Урожайність зернових культур в усіх категоріях господарств

Культури	Роки				2001 р.+,-/до	
	1990	1995	2000	2001	1990 р.	2000 р.
Зернові та зернобобові культури всього	35,4	22,9	14,7	29,5	-5,9	14,8
з них:						
пшениця озима та яра	39,5	29,3	16,4	33,2	-6,3	16,8
жито озиме та яре	29,1	23,7	14,5	22,4	-6,7	7,9
ячмінь озимий та ярий	34,7	16,7	12,1	26,8	-7,9	14,7
овес	18,6	15,1	10,1	19,6	1	9,5
просо	16,9	12,8	8	12,9	-4	4,9
гречка	10,8	4,4	5,1	5,6	-5,2	0,5
кукурудза на зерно	35,1	22,7	21,7	26,9	-8,2	5,2
зернобобові культури	13,6	8,8	9,4	18	4,4	8,6

Урожайність зернових у 2001 році склала 29,5 ц з 1 гектара, що на 14,8 ц більше, ніж у 2000 році.Урожайність пшениці за цей період збільшилась на 16,8 ц, ячменю та вівса відповідно на 14,7 та 9,5 центнерів. За останні одинадцять років найвища урожайність по області була одержана у 1993 — 32,3 ц/га, найнижча — у 2000 році (14,7ц/га).

Незважаючи на те, що у 2001 році валовий збір був всього на 0,4% більше, ніж у 1990 році, урожайність майже всіх зернових була набагато нижчою. Так, урожайність зернових у 2001 році була на 5,9 ц менша порівняно з 1990 роком, урожайність пшениці скоротилась на 6,3 ц, ячменю та кукурудзи на зерно відповідно на 7,9 та 8,2 центнера.

Слід відмітити, що урожайність зернових по області значно коливалась: від 25,1 до 50,0 центнерів з гектара, а в 42 господарствах одержано по 50 ц з га і більше. Водночас, у кожному сьомому сільськогосподарському підприємстві урожайність зернових не перевищувала 15 ц з гектара.

У структурі виробництва зернових культур у 2001 році найбільша питома вага (64%) припадала на продовольчі культури, валовий збір яких становив 1804,1 тис. тон, фуражних культур було зібрано 914,1 тис. тон (36%). Ця тенденція зберігається протягом багатьох років: у структурі виробництва зернових фуражні культури займають 35-40% від валового збору. По оцінкам спеціалістів у розвинутих країнах світу цей показник коливається в межах 60-70%. Тому потреби вітчизняної комбікормової промисловості за структурою зернової сировини не задовольняються, бо у ній переважає зерно озимої пшениці. Це негативно позначається на якості кормів, що, в свою чергу, призводить до зниження виробництва продукції тваринництва. Спеціалістами доведено, що використання пшениці на корм в два рази менш ефективно, ніж ячменю або кукурудзи.

Продовольча пшениця III та IV класів у 2001 році складала 270 тис. тон або 15%. Для забезпечення населення області хлібобулочними виробами потрібно 157,2 тис. тон зерна. Таким чином, залишок продовольчого зерна, який можна реалізувати на експорт, складає 112,8 тис. тон.

Досить цікавими є дані про співвідношення виробництва та споживання зерна на душу населення. Так, у 1990 році на душу населення було вироблено 2021 кг зерна, а спожито — 163 кг, у 1995 році відповідно 1232 і 149 кг, у 1996 р. — 668 і 146 кг, у 1997 р. — 1431 і 143 кг, у 1998 році — 812 і 140, у 1999 році — 1064 і 131, у 2000 році — 713 і 123, у 2001 році — 2153 і 127 кг.

Отже протягом років споживання залишається на рівні 123-163 кг, решта зерна направляється на виробниче споживання.

Нині за сільськогосподарськими підприємствами зберігається роль основних виробників зерна, так як для них вирощування цих культур є найбільш вигідним серед інших сільськогосподарських продуктів, що зумовлено сприятливою кон'юктурою ринку, відносно нескладною технологією виробництва, задовільним матеріально-технічним забезпеченням. Так, у 2001 році сільгосп підприємствами було вирощено 81,1% загального валового збору цих культур.

В умовах становлення ринкових відносин збільшується внесок господарств населення у виробництво зерна. Якщо у 1990 році одноосібниками вироблялося лише 1,6% загального валового збору зернових культур, то у 2000 році – 11,1%, а у 2001 році – вже 18,9 відсотку.

Таблиця 3

Виробництво зерна в сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення

Показники	Сільськогосподарські підприємства			Господарства населення		
	2000 р.	2001 р.	2001 р. до 2000 р.	2000 р.	2001 р.	2001 р. до 2000 р.
Зернові та зернобобові культури – всього						
Площа, з якої фактично зібрано урожай	585,6	781,5	133,0	42,4	141,0	332,0
Валовий збір, тис.тон	819,2	2205,5	269,0	102,1	512,7	502,0
Урожайність, ц/га	14,0	28,2	201,4	24,1	36,4	151,0
в тому числі пшениця озима та яра						
Площа, з якої фактично зібрано урожай	306,1	471,2	153,0	5,8	48,9	843,0
Валовий збір, тис.тон	495,9	1524,2	307,0	14,3	203,3	1421,0
Урожайність, ц/га	16,2	32,4	200,0	24,6	41,6	169,0

Виробництво зернових культур в господарствах населення постійно зростає, хоча використовуються менші площі посівів, а також застосовується переважно ручна праця. Якщо у 1990-2000 роках валовий збір зернових у сільськогосподарських підприємствах в середньому за рік скорочування на 10%, то в господарствах населення зростав на 35%. У минулому році на фоні загального підвищення виробництва зерна валовий збір порівняно з 2000 роком у сільськогосподарських підприємствах зріс в 2,7 рази, в той час як в господарствах населення – в 5 разів.

Зернова галузь традиційно була високорентабельною і забезпечувала більшу частину прибутку, що отримували господарства від реалізації рослинницької продукції. Так, у 2001 році від реалізації продукції рослинництва сільськогосподарські підприємства отримали 154,4 млн. гривень прибутку, в тому числі 123,2 млн. гривень (79,8) – від реалізації зернових культур.

Середня реалізаційна ціна зернових культур щорік становила 335,8 грн. за тону при собівартості виробництва 234,1 грн. , тобто кожна реалізована тона зерна принесла господарствам області 101,7 грн. прибутку. Але, не зважаючи на значне підвищення порівняно з 2000 роком урожайності зернових, рівень рентабельності цих культур зріс лише на 1 відсотковий пункт, що пов'язано із зниженням на 16% цін реалізації на зерно.

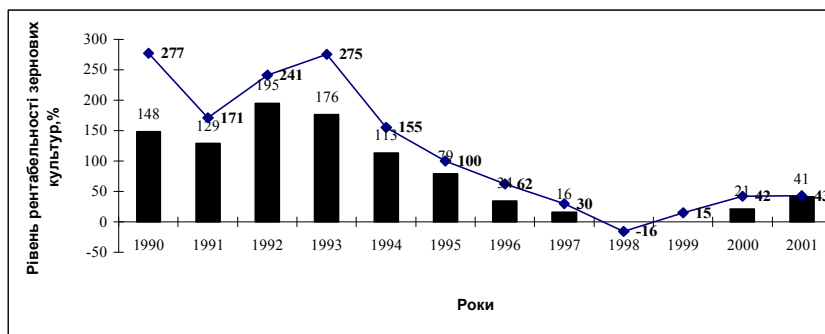

Рис. 1. Рівень рентабельності зернових культур, %

В ринкових умовах рівень виробництва визначається станом ринку збуту продукції. За останнє десятиріччя рівень товарності зернових в сільськогосподарських підприємствах коливався в межах 50-69 відсотків.

У 2001 у зв'язку із збільшенням валового збору зернових культур по всіх каналах сільськогосподарськими підприємствами реалізовано 1258,5 тис. тон зерна, що в 2,6 разу більше попереднього року та на 9,5% – 1990 року.

Найбільшу питому вагу в реалізації зерна у 2001 році займав продаж продукції комерційним структурам – 50,1% загального обсягу. Реалізація зернових культур заготівельним та переробним підприємствам становила у загальних обсягах продажу лише 2,1 відсотка.

У рамках реформування аграрного сектора сільськогосподарські підприємства реалізують продукцію за угодами орендної плати за землю та майнових паїв (часток) селянам. По цьому каналу у 2001 році було продано 124,7 тис. тон зернових культур (9,9% загального обсягу реалізації).

Поступово скорочуються обсяги товарообмінних операцій. Так, частка бартерної форми розрахунків у 2001 році складала 16,2% проти 27,9% у 2000 році, хоча зерно залишається найбільш поширеним продуктом бартеру.

Зростання пропозиції зерна у минулому році із-за збільшення врожаю зумовили зменшення середніх цін реалізації на зернові культури, які протягом 2001 року скоротилися на 15,7%. Серед зернових культур ціни збільшилися лише на кукурудзу, на зерно (на 13,5).

Отже, зернове виробництво завжди залишатиметься однією з пріоритетних галузей народного господарства. Зерно-високорентабельний товар на внутрішньому і конкурентоспроможний на світовому ринках. Тому розвиток зернового господарства Миколаївської області відповідає національним інтересам і є гарантією продовольчої безпеки держави.